

RAICHLE J. FERENC

Híresnek lenni! Milyen nagy szó! Amikor mindenki rád figyel, tudják, hogy ki vagy, ismerik a neved! Amikor ebben a rohanó világban, ahol mindenki úszik az árral, és arra koncentrál, hogy egyáltalán meg tudjon élni, valaki felfigyel rád, és azt mondja: „Tehetséges vagy.” S ezt másnak is elmondja, és egyre többen tudják meg. Tehetség! Ha tehetséges vagy híres leszel? Ha tehetséges vagy híres lehetsz! S mi van a felfedezésre váró tehetségekkel? Úsznak tovább az árral. Ilyen volt Raichle J. Ferenc építész. A nevére a Raichle-palotáról emlékezünk.

Mikor először láttam ezt az épületet, elbűvölt szépsége, és eközben arra gondoltam, milyen nagy ember lehetett az, aki ezt megtervezte. Biztosan híres ember is, ugyanis megépítette Szabadka talán leggyönyörűbb épületét. Egy idő után azonban rájöttem arra, hogy Raichle Ferenc neve nem is annyira ismert a szabadkaiak körében. Az építész nevét mindössze három könyvben leltem meg, a könyvtárban egy sort sem találtam róla, sőt a könyvtáros néni még az építész nevééről sem hallott. Ez is élő példa arra, hogy híresnek lenni milyen relatív. Ennyi tett a városért, és most még a nevét sem ismerjük. Nem kívánom Raichle nevét Antoni Gaudí vagy Otto Wagner kimagasló építésznek neve mellé sorolni, ám gondoljunk csak bele, mi lett volna, ha Raichle nem itt születik, hanem, mondjuk, Bécsben!...

Raichle J. Ferenc 1869-ben Apatinban látta meg a napvilágot. Építészeti tanulmányait Budapesten végezte, majd tanulmányúton járt Bécsben és Berlinben. 1896-ban Szabadkára költözött, és elkezte munkásságát. Ebben a korszakban, vagyis a XIX. század végén és a XX. század elején élte Szabadka a fénykorát. Az Osztrák–Magyar Monarchia keleti részének legnagyobb városa volt. Lakosainak száma jóval meghaladta Belgrádét, Zágrábét stb. Az élet pezsgett. Szabadka a fiatalság városának számított, ugyanis a lakosság fele nem volt idősebb 20 évesnél. A fejlődő város megnyílt a változások, az újszerű törekvések előtt. Mivel az akkori főváros, Budapest meglehetősen konzervatív volt, sok fiatal, újító, ambiciózus építész keresett és kapott lehetőséget az alkotásra Szabadkán. Abban az időben sok újítást vezettek be: megcsörrent a telefon, megjelent az elektromos izzó, elindult a villamos Szabadka és Palics között. Ezekon kívül még sok más újdonság érkezett erre a vidékre, de mind közül a legfontosabb: a vasút.

„A sárszegi értelmiség egyetlen szórakozása az volt, hogy akár érkezett valakije, akár nem kísétált a vonat elé, hogy szemügyre vegye az utasokat, beleringassa magát pár percre a nagyvárosi élet incselgő káprázatába.

A pesti gyros percnyi pontossággal futott be, és a hatalmas mozdony a jámbor sárszegi publikum szórakoztatására rikkantott, szikrákat eregetett, afféle alkalmi tűzijátékot rögtönzött (...). Gyönyörködve nézték végig a gyors érkezését és indulását” – írta Kosztolányi Dezső Pacsirta című regényében.

Ebből az idézetből is kitűnik, hogy Szabadka sem csak ambiciózus, újító szándékú emberekből állt. Éppen ellenkezőleg: a lakosok nagy hányada meglehetősen primitív, konzervatív és szűk látókörű volt. És bármennyire is pozitívnak látjuk ma azokat a változásokat, amelyek a város életében történtek, ez a bizonyos réteg minden újítást nagyban ellenezett. Nem kívánt semmi változást egyszerű, megszokott paraszti kis életébe. Ezek az emberek nem nézték jó szemmel a városka urbanizálódását.

Ám akadt néhány ember, aki saját idejét és erejét nem sajnálva kiállt és harcolt a fejlődésért.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Raichle is ilyen kitartó, újító és a fejlődés mellett álló személy volt.

Munkássága korai szakaszában még nem kötelezi el magát a szecesszió mellett, inkább az egyszerűbe komponálta bele a dekoratív elemeket, a növénymotívumokat, ezen belül a virágmintákat, a jellegzetes emberi maszkokat és a nőt!

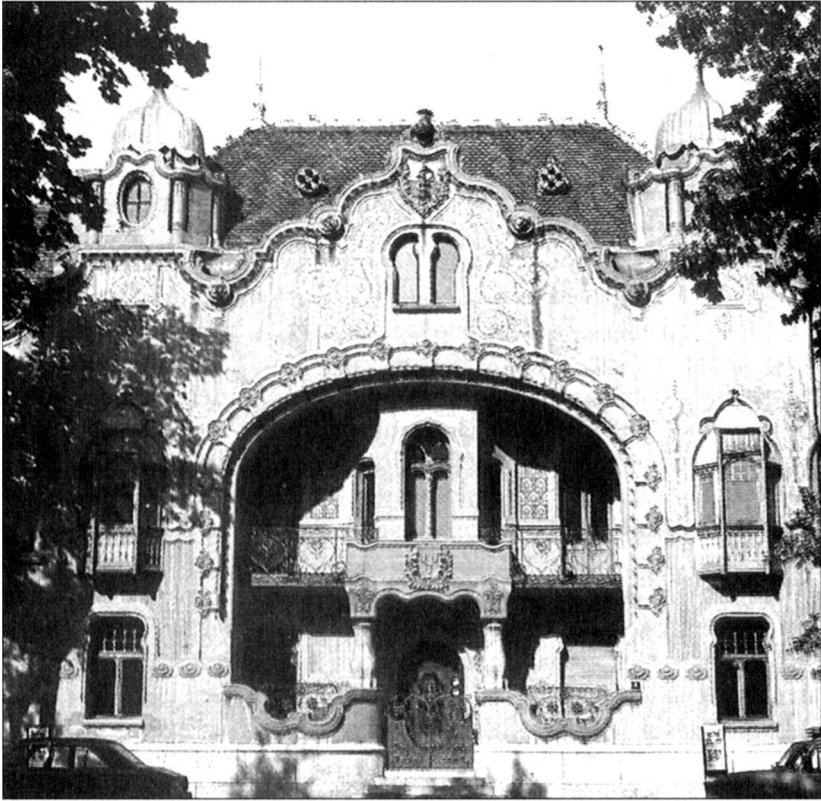
1895-ben az ő tervei alapján megépült a Nemzeti Kaszinó.

„... Rézsútoldalt kilátás nyílt arra az egyemeletes, gipszrózsákkal, arany villámhárítóval díszített palotára, a város egyik legszebb épületére, melyben az Úri Kaszinó székelt” – írta Kosztolányi, s valóban: a városiasodás útján megindult, addig (építészetiileg is) csak a nagy falu hangulatát árasztott Szabadka új arculatának kialakulásában egy állomás, ez a mutató épület.

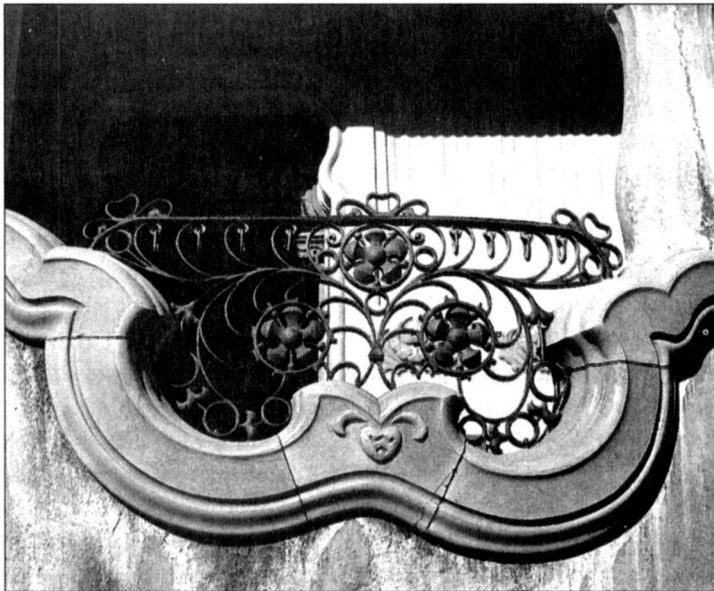
1895-ben Raichle feleségül vette Varga Károly polgármester lányát. Szakmai teljesítményével tekintélyt vívott ki magának, ezzel a házassággal pedig jó kapcsolatokat is nyert, ezzel együtt pedig számos megrendelést köz- és magánépületek építésére. (Ebből is látszik, hogy egy jól választott feleség mekkorát tud lendíteni az életünkön...)

A Városi Tanács 1895 szeptemberében kiírta a pályázatot az új gimnáziumi épület építésére. Kikötésük az volt: az építkezésen csak magyar állampolgárságú építésszek vehetnek részt. Az első díjat a felfelé ívelő karrierű Raichle nyerte. A többi építészben pedig, akik csak mellékszereplők lehettek, most forrt az irigység, és arra gondoltak: „Miért épp ő?” Ez az érzés és az ezt kísérő kérdések sorozata gyakran előtör bennünk. Mérgesek vagyunk, és csak azon töprengünk, miben jobb az a másik, mint mi. Majd rájövünk, hogy ő okosabb, alkalmasabb, rátermettebb, egyszerűen jobb, mint mi. Vagy pedig összeszedjük magunkat és föl vesszük a harcot. Ezt tették Raichle vetélytársai is, de nagyobb eredmények nélkül. Az épület végül Raichle tervei alapján épült fel. Óriási sikert hozott neki. Számos kapu nyílt meg előtte, láthatóan ragyogó karrier elé nézett.

Raichle a XX. századba aránylag híres emberként lépett, a megrendelések csak úgy sorjáztek előtte, és ezzel együtt gyűlt a pénze is. Ő pedig szinte mindent megtett annak érdekében, hogy vagyonhoz jusson és megvalósíthassa álmát: olyan családi palotát építhessen magának, amiben minden bútor, minden kárpit, minden külső és belső díszítés, a kandallók, az ajtók, még a kilincsek is az ő elképzelései alap-

A Raichle-palota

ján készülnek el, a szecessziós építészet fő célját valósítva meg ezzel: a ház összművészeti alkotás, valódi „Gesamtkunstwerk” legyen! Raichle vállalkozó is volt, üzletember: disznókat tenyésztett, téglagyárat, tejgyárat vásárolt. Határozott célok, szenvedélye vezérelte az életben, ezekért harcolt. Mondhatjuk, hogy nem hiába, ugyanis az ő elképzeléseinek is köszönhetően tört be a szecesszió Szabadkára.

A szecesszió különválást, elszakadást jelent. Szembefordul a historizálás minden válfajával, bizarr témákat ölel fel. A növények ábrázolása, a könnyedén eső indák, a tulipán, a liliom s ezzel együtt a gyengédség jellemzi. A szív a szerelem szimbóluma, ez is feltűnik a szecesszióban. (Ha ezeket a motívumokat nézzük, mintha egy szerelmes tinilány gondolataiba, naplójába pillantottunk volna bele...) Közpon-ti motívumai a nőhöz, az érzékiséghez kapcsolódnak. A test szép vonalai, a mezte-lenség, a lágyan omló haj, a haj által a szemérmesség. De a szemérmesség mögött ott lapul a túlfűtött erotika, minden kornak jellemzője. S az elvont szépségideál ke-resése is uralkodó. A férfiak bámulják a szobor, kép vagy festmény által létrehozott szépségideált, ami nem létezik. A nők pedig olyanok akarnak lenni, mint az ott a ké-pen, holott a képen levő nő csak egy bálvány, ami nem létezik. Ahogy ma is bámul-ják a férfiak az újságok címdoldalain látható álnőket, akiket valószínűleg az utcán egyszerű öltözékben föl se ismernének. Mi nők pedig foggal-körömmel harcolunk, hogy legalább egy kicsit hasonlíthassunk rájuk. Igyekszünk a mai világ által meg-határozott szépségideálokat követni, mind külsőleg, mind belsőleg. Itt egy kicsit, ott egy kicsit változtatunk magunkon, csak hogy mi is olyanok legyünk, mint ők. Sze-rencsére azonban többnyire kevés sikerrel, ellenkező esetben ugyanis a világ egy nagy sokszorosító gyár lenne, tele egyforma „elfogadott és szép emberekkel”. Köz-ben az ember elveszítené önmagát, éppen azokat a tulajdonságait, amelyek egyedi-vé teszik. A tömegizlés, a tömegkultúra nem szereti a különbözőést: alkalmazkodni kell, azon az áron, hogy elrejtjük mindazt, ami más bennünk, rajtunk; inkább bezár-juk őket valahova mélyre, nehogy előbukkanjanak.

Raichle-t nem sokan értették meg. Egy férfi női motívumokkal: szívecskékkel és virágokkal? De szerencsére ez nem zavarta őt, folytatta munkáját, és megszülettek szebbnél szebb alkotásai. Vizsgálva őket, fűrkészve motívumaikat, úgy tetszik, egy történetet mondanak el. Egy történetet, melyben elképzelem magam tulipánokkal, liliomokkal és más pompás színű virágokkal körülvéve.

1903-ra Raichle annyira meggazdagodott, hogy végre megvalósíthatta álmát: felépíttethette saját palotáját, a Raichle-palotát, a vasútállomással szemben, a pla-tánsor végén, a város akkor legszembetünőbb, legelegánsabb pontján. A Szabadká-ra érkező utazó az állomás ajtaján kilépve elsőként ezt az ékszerdoboz-szépségű pa-lotát pillantotta meg.

A XX. század elején ez a terület első osztályú szabad építkezési terület volt. A Mária Terézia térre nézett, amely már akkor javában virult.

A telken két épületet szeretett volna építeni, egy saját és egy bérpalotát. Azon-ban a városi hatóságok a palota első tervét a területhez méltatlannak találták, így Raichle újból belevetette magát a munkába. A következőkben a tanács nem emelt több kifogást a tervek ellen, éppen ellenkezőleg, dicsérte esztétikai erőnyeiket, s ja-vasolta az építkezés megkezdését. Az építkezésnél jelen volt Lechner Ödön építé-

szeti csoportja is, amely az európai, modern stílust alkalmazta Raichle-lel együtt, a szecessziót. Így olyan formákat teremtettek, amelyeket kortársai éppúgy csodáltak, mint a későbbi generációk.

A hatalmas, egyemeletes épület bámulatba ejt mindenkit alakjával és dekorációjával. A palota téglalap alaprajzú. A bejárat íve szív és tulipán alakú díszekkel van dekorálva. Ez a motívum dominál az épület minden részletében, mind külsőségeiben, mind belső-építészeti megoldásaiban. Az utcához legközelebb eső ajtóhoz is rózsaszín márványból készült lépcső vezet; ez ugyancsak szív alakot formál. (Hát, már a bejáratnál azt kérdezhetném, hol a mesebeli szöke herceg, és hol van Hamupipőke...)

A díszítőelemek közül nem hagyhatók ki a kerámiamaszkok sem. Ezek a kerámiák sem voltak ám olyan egyszerű kerámiák, mint az átlagembereknél. Raichle olyan nemes és drága anyaggal díszített, mint az akkor már Európa-szerte ismert Zsolnay Vilmos-féle kerámia. A vitrázsoknál velencei és muránói üveget használt. Noha a palota homlokzatának legszebb díszítőelemei Zsolnay-kerámiából készültek, a homlokzaton zárt faerkélyek találhatóak, amelyek az erdélyi fennsík hegyvidéki famegmunkálóinak ügyességére és falusi építészetére emlékeztetnek.

Az egész épület műépítészeti konstrukciós és dekoratív egészet alkot. A Raichle-palota a XIX. és XX. század fordulójának építészeti remeke. A szecessziós építészeti igazi csodái közé tartozik. Az épületben terjedelmes, pazarul berendezett helyiségek voltak. Már ezekből a tényekből is látszik, hogy Raichle akkoriban sokat keresett, nagyon meggazdagodott. Nem sajnálta a pénzt. Örök bohém volt. Fényűzően rendezte be házáat, és mindenhol meglátszott, hogy egy művész által lett berendezve. Nyugalmat és kényelmet teremtett a család számára.

Mint már említettem, a palota igen sok helyiségből állt. A földszinten volt az építész tervezőirodája, a bérelhető helyiségek, a személyzeti szállás és a gazdasági helyiségek. Közvetlenül a bejárat ajtó mögül vezetett az emeletre a színpompás márványlépcső. Az emeleten a nagy ebédlő mellett, amely bálteremként is szolgált, a férfiak dohányzóterme, vagyis a török szoba helyezkedett el. Tudniillik építészünk sokat utazgatott, Törökországból hozott szőnyegekkel, terítőkkal, párnákkal és más dísz tárgyakkal rendezte be ezt a szokatlan helyiséget. Emellett a terem mellett volt a biliárdszoba. Innen lehetett bejutni a zeneszalomba, szalonba, amelybe az ebédlő nyílt. A zeneszalon mögött helyezkedett el a női szalon és a hálószoba. A hálószobához csatlakozott a gardrób és a gazdagon felszerelt fürdőszoba, majd pedig a gyerekszoba. Az utolsó helyiség pedig a családi reggelihez szolgált. A szobákban levő különböző tárgyak, a falakon függő festmények művészi alkotások *valóságos gyűjteményét tették ki.*

Azonban hirtelen fordult a kocka. Néhány sikertelenséget is el kellett viselnie. (Jelentkezett az új zsinagóga építésére kiírt pályázatra, de nem nyerte meg. 1904-ben újabb pályázatot hirdettek Palics rendezésére, de erre sem őt találták a legalkalmasabbnak. Jelentkezett az új városháza tervezésére is, de csak harmadik helyezett lett a pályaműve.)

Nagyobb feladattal bízták meg a topolyaiak 1904-ben. Felkérték a római katolikus templom terveinek elkészítésére. A templom az akkor elfogadott neogót stílus-

ban épült. Két érdekessége van. Az egyik az, hogy ez a templom Vajdaság legnagyobb temploma, a másik pedig az, hogy Raichle a főoltárnál levő képekre két lányának a portróját festette.

1907 és 1908 között kezdődtek a műépítész anyagi gondjai, a művészet, a szépség és az utazás kedvelője nem tudta beosztani azt a sok pénzt, amit gyűjtött. Raichle nagyon sokat befektetett az építkezésbe és a ház berendezésébe, a tervezett megrendelésekre pedig nem került sor. Nem árt azért azon sem elgondolkodni, mekkora szerepet játszott tönkremenésében az, hogy szenvedélyes kártyajátékos volt. Nehézségei ellenére megbízták még a nagyfényi római katolikus templom építési munkálatainak vezetésével, de képtelennek bizonyult megfelelni a feladatnak.

Raichle utolsó lehetősége és próbálkozása, amely még Szabadkához, Vajdasághoz kötötte volna, a Fernbach-kastély megépítése volt. A kastélyt be is fejezte, és ismét kifejezésre jutott, mennyire jól ismerte az új stílust. Fernbach azonban nem fizette ki munkáját, így Raichle-t nagy veszteség érte.

A királyi bíróság csődeljárást indított ellene, elkobozták és elárverezték minden vagyonát, így a Raichle-palotát is. Raichle családjával Szegedre költözött, és megpróbált talpra állni.

Ott is épített néhány épületet; ezek ma a szegedi szecesszió büszkeségei.

Az I. világháború alatt katonai objektumokat tervezett, de azokat is a tőle megszokott igényességgel.

A háború végén Budapestre ment, és nem múlt el szerelme a művészet iránt, festett. Ott is halt meg, teljesen ismeretlenül.

A szabadkai palota sorsa pedig viharos volt és méltatlan. Már az első árverezés alkalmával felkínálta Raichle a városnak, hogy kedvezményes áron vegyék meg minden berendezésével együtt, így meg lehetett volna menteni. Azonban irigyei és ellenségei csak a kezüket dörzsölték: nekik ez elégtétel volt, nem akartak tenni semmit annak érdekében, hogy Raichle életművének díszé megmaradjon. A palota 1970-ig kézről kézre jár, 1970 óta az épület a Képzőművészeti Találkozó elnevezést viseli, és ország szintű rendezvényeket, egyéni kiállításokat szerveznek benne.

Ma egy régi épületet látunk, ha szemügyre vesszük, viszont az 1900-as évek elején a legújabb építészeti stílust képviselte. Mi manapság a legújabb építészeti stílus? Mi lesz holnap? Ma talán felhőkarcoló, a 20 emeletes irodaházak dominálnak. Engem azonban legjobban az foglalkoztat, mi lesz holnap. Még ennél is újabbat találnak ki, vagy valami korábbi jön megint divatba. Mondjuk, a romantika vagy éppen a szecesszió. Nem tudom, de biztosan lesz valami, ami tetszeni fog az embereknek. Mert az embereknek mindig az tetszik, ami a divat. Valószínűleg ez volt Raichle sikerének titka; a divatot követvén újat, különlegeset és vonzót hozott, és ez fölébresztette az embereket a mindennapok szürkeségéből, egy kis vidámságot és játékoságot adva nekik.